

כגפן פוריה

עלון להפצת תורה ויהדות

פְּרִשֶׁת יַעֲקֹב

יציאת השבת:

20:10

ירושלים: 20:05

הפטרה: ותאמר ציון

כ' אב תשע"ז

צאת השבת ר"ת 20:49

גיליון 445

מניסת השבת:

18:58

ירושלים: 18:51

וְהָיוּ זִהִיר בְּמִצְוַה קִלְהָ בְּבַחֲמוֹרָה

הרב עמוס שושן - רב ישובי רכס פוריה

שם הפרשה נקרא על שם הכתוב בפסוק הראשון "עקב". על הביטוי "עקב" אומר רש"י, שמדובר על מצוות שאדם דש בעקביו, שגם אותם יש לשמוע ולקיים. דבריו של רש"י מבוססים על דברי המדרש: "...הקב"ה שנתן תורה לישראל שיש בה תרי"ג מצוות ויש בהן קלות וחמורות, ומפני שיש בהן מצוות קלות שאין בני אדם משגיחין בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן. כלומר, שהן קלות, לפיכך היה דוד מתיירא מיום הדין ואומר: רבש"ע איני מתיירא מן מצוות החמורות שבתורה שהן חמורות, ממה אני מתיירא? מן מצוות הקלות שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה, ואתה אמרת: 'הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה', (תנחומא, עקב א). ואכן דוד אומר: "עוון עקבי יסובני", אותן עבירות שאדם דש בעקביו הן מסובכות אותו ביום הדין.

הכלי יקר מפרש את הפסוק (בראשית ג, טו) שנאמר על הנחש: "הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב". הוא מסביר שזה מתפרש על העבירות. הנחש רומז ליצר הרע, יצר הרע יודע שאם הוא ינסה להכשיל את האדם בעבירות חמורות של חילול שבת, רציחה וכדו', אין סיכוי שהוא ישיג, לכן הוא פונה אל העקב, אל המצוות הקלות, שאדם דש בעקביו. היצה"ר, דרכו שהוא מתחיל בעקב ועולה ומבצבץ עד הראש, כמו הארס של הנחש המתחיל בעקב והולך ומבצבץ עד הראש, כך היצה"ר מתחיל להעביר את האדם על המצוות קלות שבני אדם דשים בעקביהם ולאחר מכן עבירה גוררת עבירה ויעלה מן הקלות אל החמורות עד כי עוונותיו יעברו למעלה ראש כמו שנאמר (תהלים לח, ה) "כי עוונתי עברו ראשי".

מכאן חובה גדולה להקפיד על קלה כבחמורה, ולדעת שהדברים הקטנים מצטרפים לחשבון גדול. אל לנו לזלזל לא בחומרת עבירה קטנה ולא בזכותה של מצווה קטנה, הזלזול בעקב – יכול להביא יחס של קבע, נדע לתת את תשומת הלב לדברים הקטנים ובזה נזכה לחיים טובים על פי התורה והמצוות.

בהוצאת מכון "שערי תורה": פוריה-נוה עובד ד.ג. גליל תחתון 15210

שערי תורה וחסד ע"ר * כולל אברכים * שיעורי תורה * פרסומים תורניים * גמ"ח עזרה לנוקמים *
הדפסה: דפוס כנרת. עריכה: צ. שוורץ. היה שותף. להעברת תרומות: בנק המזרחי סניף טבריה מספר חשבון: 123459

ה'א'ל הגדל הגבר והנורא'

אחד הפסוקים מפרשתנו מזהוה את המקור ממנו שאבו רבותינו אנשי כנסת הגדולה את הפתיחה שבה אנו פותחים את תפלת העמידה שלוש פעמים ביום: "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֲדָמָה וְאֱלֹהֵי הָאֲדָמָה ה'א'ל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד".

מי היו אנשי כנסת הגדולה - סמוך להקמת בית המקדש השני עם עליית עזרא ובית דינו הוקם המוסד הזה להנהגתו הרוחנית והמדינית של העם. בפורום זה היו שותפים מאה ועשרים חכמים.

הסיבה בגללה נקראו "אנשי הכנסת הגדולה" בשם זה, לא היתה מספר אנשיה או חכמתם, בתלמוד (יומא סט, ב) מובא: "אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. בא משה אמר: (דברים י, יז) 'הא'ל הגדול הגבור והנורא', בא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא. בא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור. באו הם ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכוּבש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! אמר רבי אלעזר: מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו".

איה גבורותיו? לא אמר גבור. באו הם ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכוּבש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! אמר רבי אלעזר: מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו".

לכאורה יש לתמוה: האם בגלל עמדתם זו של אנשי הכנסת לחזור לנוסח הקדום ולהוסיף שתי מילים אלו "הגבור והנורא", ראוי לקראתם "כנסת הגדולה"? כדי לעמוד על ביאור עניין זה יש להבין תחילה את סיבת החסרת המילים הללו על ידי ירמיה ודניאל.

הסיבה בגללה נקראו "אנשי הכנסת הגדולה" בשם זה, לא היתה מספר אנשיה או חכמתם, בתלמוד מובא: "אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו עטרה ליושנה!"

ירמיה התנבא בתקופת חורבן בית המקדש הראשון. צערו הגדול של ירמיה על חורבן הבית והאומה הביאו אותו לשנות מן הנוסח שנקט משה ולהחסיר את המילה "הנורא" ככינוי לבורא עולם. היכן הן נוראותיו של הבורא כאשר נוכרים מקרקרים בהיכלו והוא אינו מגיב?

גם דניאל בראותו את עמו משועבד לנוכרים, שסוי ובוזי, מתמלא בכאב ומחסיר את המילה "הגבור". היכן גבורותיו של הבורא כשזרים משעבדים את עמו? כך הרגישו ירמיה ודניאל בגופם, כך הם חשו בנפשם, הרגשה זו הם ביטאו בשינוי הלשון.

כיצד יכלו ירמיה ודניאל לשנות מלשון המקרא? על זאת עונה התלמוד: "מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו". כלומר, ירמיה ודניאל ביטאו בפיהם את הרגשתם, הם לא רצו לומר שבחים שבלבם אינם מסכימים להם, (נכון לדרך התגלות הנהגת הבורא בתקופתם), הם לא רצו לכזב בלשונם ולבם אינו נכון עמו. הם לא חששו להחסיר שבחים אלו מתוך ידיעתם כי הקב"ה אמת וחזקומו אמת.

אולם אנשי כנסת הגדולה הגיעו לשלמות גדולה יותר, הם הבינו כי דוקא המנעותו של הבורא מתגובה כנגד אלו המשעבדים את בניו - היא גבורתו, (וכדרך הנאמר: 'איהו גבור' הכובש את יצרו). כמו כן בראותם כי על אף השעבוד הנורא עם ישראל ממושיך להתקיים, קבעו לחזור ולומר 'הנורא', כי אלו הן נוראותיו.

מעין זה ארע בדור האחרון, עת פקדה את עמנו השואה האיומה שכילתה רבים מבני עמנו והחריבה קהילות מפוארות. ודאי רבים שאלו היכן הן נוראותיו של בורא העולם? איה גבורותיו? ואולם לפי השקפתה זו של אנשי הכנסת הגדולה נוכל לומר בכאב: הן הן גבורותיו ונוראותיו של הבורא, וככל שהחורבן גדול יותר כך גדלות הבורא גדולה יותר.

במדרש (תנחומא פרשת תולדות) מסופר: "אמר אדריאנוס לרבי יהושע: גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים, אמר לו: גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפניו". השקפה זו של אנשי הכנסת הגדולה, שבתקופות הקשות ביותר, בורא העולם משגיח על עמו ישראל מחד, ואינו נוקם באויביהם - אויביו מאידך, וכי אלו הן גבורותיו של האל ונוראותיו, היא שהעניקה להם את התואר 'גדולה'. על גדלות רוחם של חכמים אלו אשר למרות החורבן והשעבוד של עמם הרגישו שלמים לומר 'הגיבור והנורא' נקראו "אנשי כנסת הגדולה".

הם אמרו שלושה דברים - רבותינו אלו עסקו רבות בתיקון תקנות לחיזוק אושיות הדת ובודאי אמרו הרבה דברים ועסקו בעשייה יותר ממה שאמרו, ואולם שלושת הדברים הללו נבחרו להכתב מכל מאמריהם כיון שיש בהם קיום לתורה ולמצוותיה לדורות.

היו מתונים בדין - הבסיס לחיי חברה מתוקנים הוא הדין והמשפט, 'מלך במשפט יעמיד ארץ'. לכן ישנה חשיבות גדולה שהמשפט יהיה משפט צדק ולא יצא ח"ו משפט מעוקל. לפיכך ראו חכמנו אלו לצוות על השופטים: 'היו מתונים בדין'. כלומר, בזמן שהשופטים יושבים בדין צריכים הם לעיין בצדדי הדין במתינות.

עוד אפשר לפרש כי פניה זו אינה רק לשופטים היושבים על מדין, אלא לכל אדם. אכן האדם שופט ודן על כל צעד ושעל. וכדרך המובא בתלמוד (ברכות כ, א): "רב אדא בר אבהו ראה לאותה כותית שהיתה לבושה כרבלתא (שם לבוש חשוב והיה עשוי שעטנ) בשוק, סבר כי בת ישראל היא, קם קרע את הבגד ממנה. התגלה הדבר כי כותית היא, שמו בושנה בארבע מאות זוז. אמר לה: מה שמך? אמרה לו: מתון. אמר לה: מתון מתון ארבע מאות זוז שווה". ופירש שם רש"י: מתון מתון - לשון מאתיים. ארבע מאות - שתי פעמים שתי מאות, כלומר: השם גרם לי, לשון אחר: מתון מתון לשון המתנה, אם המתנתי הייתי משתכר ארבע מאות זוז. הרי לנו שכר האדם המתון אשר אינו נחפז לעשות דין לעצמו.

והעמידו תלמידים הרבה - שתי גישות יש בקבלת תלמידים: האחת גורסת שיש לברור את התלמידים בקפידה על פי כישוריהם וכך להבטיח כי תלמידך יהיו חכמים ומוצלחים אף כי מספרם יהיה מועט. הגישה השנייה דוגלת בלימוד תלמידים רבים ככל האפשר גם אם אינם בעלי כשרונות גדולים. אמנם רק מעטים מתוכם יהיו בעלי הוראה, אך רבים אחרים יטעמו מלימוד התורה ומוסריה. מחלוקת בין הגישות הללו מצאנו בין שני בתי המדרש הגדולים בית הלל ובית שמאי וכמובא (מסכת אבות דרבי נתן פרק ב): "בית שמאי אומרים: אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם וענו ושפל רוח וכן אבות ועשיר, ובית הלל אומרים: לכל אדם, שהרי פושעין היו בהן בישראל וכיון שהתקרבו להן לתלמוד תורה יצאו מהן חסידים וצדיקים".

ועשו סיג לתורה - כדי לשמור על ציווי התורה שלא יכשל בהם אדם מישראל נצטוו חכמנו לעשות גדר, ובלשון הכתוב (ויקרא יח, ל) "ושמרתם את משמרת", ודרשו רבותינו 'ועשו משמרת למשמרת'. דוגמא לכך ניתן לראות בהלכות שבת שהן הלכות חמורות שהעובר עליהן (במידה, בעדים ובהתראה) חייב מיתה, ובאו חכמנו וקבעו שורה של תקנות כגון: הלכות שבות והלכות מוקצה, כדי שלא יכשלו בגופי תורה. גם בהלכות שבינו לבינה ראו חכמנו לגדור ולגזור כדי שלא יגיעו לגופה של עבירה ומטעם זה אסרו על יחוד עם פנויה.

על טעם קביעת קריאת שמע בחלק הראשון של הלילה (עד חצות) נאמר: כדי להרחיק את האדם מן העבירה. וביתר פירוט אמרו בתלמוד (ברכות ז, ב): "עד חצות - כדי להרחיק את האדם מן העבירה. כדתניא: חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר: אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל". עשית הסייג באה להרחיק את האדם מגופה של עבירה.

הלכות ברכת המזון

- א. קודם שיברך יכוין לצאת ידי חובת מצוה מן התורה, שהרי מצוות צריכות כוונה. ואם לא כיוון כן במפורש יצא ידי חובה, שמסתמא דעת האדם לצאת ידי חובה.
- ב. יש להזהר שלא להפסיק באמצע ברכת המזון בדיבור, ואף לא בשחייה, וכל שכן שיש לזהר שלא לדבר שיחה בטלה ולשהות שיעור שיכל לסיים את כל ברכת המזון. ואף באמצע הרחמן טוב ונכון להזהר שלא לדבר דברים בטלים שלא לצורך, ומכל מקום מעיקר הדין אין איסור לדבר לצורך באמצע הרחמן, כיון שאמירתו אינה אלא מצד המנהג. אולם אם מברך על הכוס, אין לו לדבר גם באמצע הרחמן. ופשוט שמותר לענות לקדיש ולקדושה ושאר אמונים באמצע הרחמן.
- ג. אם נרדם באמצע ברכת המזון, וכשהתעורר אינו יודע באיזו ברכה עומד, חוזר לתחילת הברכה שיש לו בה ספק אם אמרה. והיינו, אם ברור לו שחתם הון את הכל, ונסתפק אם סיים ברכת על הארץ או סיים ברכת בונה ירושלים, חוזר לנודה לך. ואם נסתפק אם חתם הון את הכל או לא, חוזר לראש ברכת המזון.
- ד. טוב ונכון שכל אחד ואחד מהמסובים בסעודה, יברך בעצמו את כל ברכת המזון, כמו שכתב מרן השלחן ערוך, ולא יסמוך על שמיעתו מהמברך-המזון. שכיון שהם ברכות ארוכות לא סמכין לכתחילה על שמיעה מהמברך, וכן המנהג.
- ה. המברך ברכת המזון או ברכה מעין שלש, ושמע קדיש או קדושה וברכו, אין לו להפסיק ולענות באמצע, שדינים כדן העומד בתפלת "שמונה עשרה". אבל בברכה רביעית שהיא ברכת "הטוב והמטיב" יפסיק לענות לקדיש ולקדושה, כדן האוחז בקריאת שמע וברכותיה. וכל שכן שהמברך שאר ברכות דרבנן הארוכות, כגון ברכת "אשר יצר", ו"בורא נפשות", ו"אלהי נשמה", ושמע קדיש או קדושה, שיש לו לענות עמהם, שדינים כדן ברכות קריאת שמע, ובלכד שיתחיל בברכה, דהיינו שאחר שאמר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, המשיך קצת מהברכה, וכבר חלה הזכרת ה' על הברכה. אבל אם התחיל בברכה ואמר ברוך אתה ה', ושמע קדיש או קדושה קודם שיתחיל בברכה עצמה, אין לענות לקדיש ולקדושה. והוא הדין בזה בכל ברכות הנהנין וברכת המצוות. אבל בברכות קצרות אין להפסיק בהם כלל לדברים שבקדושה.
- ו. צריך לשבת בעת שמברך ברכת המזון, בין אם אכל כשהוא עומד, ובין אם אכל כשהוא יושב. ולא יסב בעת שמברך, שהוא דרך גאווה, אלא ישב באימה. ואסור להלך ולברך, ואף בברכת הטוב והמטיב אין להלך ולברך. והוא הדין בברכה מעין שלוש שצריך לאומרה מיושב.
- ז. אסור לברך ברכת המזון ולעסוק במלאכתו, ולכן אין לסדר את הצלחות והשולחן בעת שמברך ברכת המזון. וצריך להחמיר בזה גם בברכה רביעית, כדי שלא יבוא לזלזל בברכה זו. ומכל מקום בשאר הברכות שהם מדרבנן אין איסור לעסוק במלאכתו בעת שמברך, אם יכול לכוון למה שאומר. ואף על פי כן הנכון הוא להזהר בזה גם בברכות דרבנן.

לעילוי נשמות רבי יצחק שושן זצ"ל - נלב"ע יב' תמוז תשע"ז

למעוניינים להשתתף בהוצאת עלון זה נא לפנות לדוד: 0537788483



עלון זה מוקדש:

לדפוס: אברהם ולאח ציטרון. שרה בת שמחה. מרים יהודה. ציפורה יהושע לוי. ביבה אלימלך. ישי הלוי. עור בן עישה. תקוה בת עוזה. אלגרה בת ג'אן. מויל בת ענלה. אברהם בן רחל. הראל בן אביגיל. יהודה גלר. אילנה בת סליחה. ישי ורחל לוי. חנה בת זוהרה. מיטל מוריה אדרי הי"ו. להחזרת נשמות: הגר"ע יוסף זצוק"ל. הגר"מ אליהו זצוק"ל. רבי מסעוד מלול זצ"ל. רבי יצחק שושן זצ"ל. רבי יעקב שושן. הרב שלמה צורף. יונה יונה. סופר מנחם. אליאור קדושים. הרב אברהם צוקרמן. יצחק עמית. נדיר נחום. ניסים כהן. רובי צעדי. יצחק בן מלך מורח. מרדכי ומשה מורח. ישראל אברהם נתן. ראובן אלון בן נוסיה. יצחק ועמרים אטיאס. ר' חיים אהרונה. לוי יצחק אמרד. אורן מועלם. אליהו טויטו. דוד ח'בי. דוד גרוסברג. יואל דללי. עמוס דמרי. סימנאב משה יהודה. ישראל בן גמרה. רבי דוד הכהן. ישראל בן שושנה. נעים משה. יצחק ושמוחה אילון. ניסים וסוליקה שושן. יצחק ולאח אסטרנו. נדירה שמעון. מנרה לוי. אסתר בת תורה. אסתר חדר. חנה יצחק. דינה פונדק. אליהו בת פריחה. תירצה ויגדון. אסתר בת זוהרה. אסתר וענבר נחום. מרים וענתו. עוזה ועמוס. רות יעקב. חיה רחל לוי. נעימה בת מנ'ודה. לאויה מדר. זוהרה בת חנה. עליזה כהן. שרה אוליאל. יוכבד ועקני. עישה דדן. בריה סופר. רותי אנול. סבטלנה בת אולנה. אסתר איבני. ולע"ג הנספים בשואה ובהם: אלכסנדר שנדר, שושנה רוזה, רפאל פריצי, וציעיליה צילה לבית משפחת ציטרון הי"ד.

אין לעיין בעלון זה בשעת התפילה